

Nové technologie výrazně ovlivňují nejen společenský pokrok, ale také rozvoj současných armád. Nová kvalita zbraní se odráží ve zvyšování úderné a palebné síly i manévrovatelnosti vojsk, v přesnosti zásahu cíle a účinku jeho ničení, ve zdokonalování systémů velení a řízení, spojení, v rozšiřování možností vést účinný průzkum a elektronický boj. Nová výzbroj a technika znásobují možnosti vojáků, ale současně kladou mnohem větší požadavky na jejich vojensko- odbornou a všeobecnou vzdělanost, na jejich sebeovládání a psychickou připravenost. Následující příspěvek pojednává o závažnosti psychické (duševní) přípravy, především u mladých vojáků – profesionálů při jejich nasazení do soudobých a budoucích konfliktů vedených v městských (urbanizovaných prostorech).

Úvod

Voják je v ozbrojeném zápasu nejen subjektem a nejdůležitější silou, která určuje průběh boje, ale také hlavním objektem působení nepřítele. Zkušenosti z posledních ozbrojených střetnutí potvrzují, že efektivita soudobé bojové činnosti je úzce spjata s kvalitou psychické regulace chování vojáků, která může být snižována vlivem silných prožitků a záporných psychických stavů. V nebezpečných, zdraví a život ohrožujících situacích se mohou objevit obavy, strach, úzkost, může se narušit senzomotorická koordinace, přesnost pohybu, snížit kvalita vnímání, pozornosti, paměti a myšlení.

Negativní důsledky soudobého boje v prožitcích a chování vojáků můžeme nejen předvídat, ale také jim předcházet, či alespoň je zmírňovat kvalitní **psychologickou přípravou**. Jde v ní o promyšlené navozování takových situací, které vyvolávají psychickou zátěž, napětí, strádání a další prožitky charakteristické pro soudobý boj, a které směřují k rozvíjení psychických regulačních mechanismů, podmiňujících odolnost, aktivitu, vysokou výkonnost jednotlivců i celých jednotek [1].

Soudobý boj se vyznačuje rozhodností, dynamičností a velkou intenzitou bojové činnosti, rychlými a pronikavými změnami situace, širokým použitím nejrůznějších prostředků ozbrojeného zápasu. Charakteristické je pro něj ničení ve velkém měřítku, množství závalů, požárů, zátarasů a kontaminovaných míst, nejrůznější zvukové, dýmové a světelné podněty a velké ztráty na živé síle a technice.

Boj je náraz na postoj, a sílu vůle. Statečnost a vůle je dominantní pro zdar útoku. Ve skutečnosti každý boj, individuální čin a činnost jednotek značně přesahují tzv. službu. Role výcviku, výchovy a sebekázně při střetu zbraní se stává podstatou schopnosti vojsk.

Většina konfliktů, jako například konflikty nízké a vysoké intenzity, protiteroristické nebo podpůrné a stabilizační operace, zaujímají místo v urbanizovaných prostorech 21. století. Je všeobecně známo, že zastavěné prostory se stávají nejpravděpodobnějším bojištěm současnosti i budoucnosti. Města snižují výhody nejnovějších vyspělých technologií, boje trvají dlouho, ztráty obětí na životech jsou vysoké. Je velmi těžké vyhledat a evakuovat zraněné vojáky. Komunikace je obtížná, cíle se vyskytují velmi blízko, budovy často snižují účinky

jednotlivých zbraní. Manévr je veden jak horizontálně, tak vertikálně a vážným způsobem ho ovlivňuje přítomnost civilistů (místních obyvatel) v operačním prostoru. To jsou všechno faktory, které vyvolávají u vojáků projevy vysokého bojového stresu.

Snaha velitelů musí být minimalizovat choulostivé ukazatele jako jsou vyčerpanost, obavy ze strachu, slabá disciplína a snížená morálka. Musí učinit opatření vypořádat se s těmito symptomy před jejich nahromaděním, aby se nestaly důvodem ke psychickému kolapsu jednotky. Štáb a velitelé na vyšších stupních musí být informováni (upozorněni) o intenzivních vlivech a dlouhotrvajících bojů v podřízených jednotkách. Jen tak vojenské jednotky mohou bojovat dlouhodobě s maximální účinností. Kontrolování bojového stresu je často rozhodujícím činitelem rozdílu mezi vítězstvím a porážkou ve všech formách lidského střetu. Stresy jsou reálnými faktory boje a vojáci jsou nuceni jím čelit.

Kontrolovaný bojový stres (správně zaměřený výcvik, dokonalá provázanost jednotek a jejich vedení) dodá vojákům nezbytnou bdělost, sílu a statečnost dokončit jejich bojové úkoly.

Cílem bojového výcviku je zhostit se složitých, obtížných psychických a mentálních problémů pod zvýšeným tlakem, ztrátě spánku, nedostatku jídla a vody a psychické vyčerpanosti. Výcvik dává jednotlivým vojákům jistotu, a uvědomění, jak stres pracuje na nich samých i jiných. Je nutné mít pořád na vědomí, že nejenom dokonalé zbraně a nejnovější technologie, ale také účinné použití lidské síly je nepostradatelné pro úspěch na bojišti (v zastavěném prostoru). Duševní modernizace vojáka je důležitá, proto je nutné ho připravovat nejen pro boj, ale také vést ke kontrole bojového stresu.

Duševní modernizace vojáka

Nové, rychle se vyvíjející technologie se stávají den ode dne obtížnější. Rozvíjené zbraňové systémy jsou extrémně zdokonalené pro údery na cíle (vysoce přesné zbraně), vytváření pohrom, zvyšuje se jejich akční rádius a každým dnem se stávají složitějšími. Dochází k rychlým změnám charakteru války. Místo klasického konceptu jsou použity koncepty a doktríny nové. Bojiště se stává více komplexnější, nebezpečnější a je obtížnější se v něm orientovat. Vedení bojové činnosti bude stále častější v zastavěných prostorech.

Každá země má již vytvořeny mnohé studie jak se připravovat a jak být připraven na budoucí válečné konflikty. Je předem jasné, že budoucí voják - profesionál bude muset být modernizován (projekt „Voják 21. století“), musí rozumět soudobému válčíšti, umět definovat svoji službu a efektivně použít nové technologie, které má k dispozici.

Psychické členění vojáků je seřazeno do čtyř hlavních prvků. Tyto prvky se mohou lišit v souladu s národním vzdělávacím systémem každé země, lidskými a technologickými zdroji. Definovány jsou jako [2]:

- hlavní (výchozí),
- rozvojové,
- posilovací (podpůrné),
- postupové.

1. Hlavní (výchozí) prvky

V období duševní (mentální) vyspělosti vojáků jsou důležité tři základní dimenze a tyto jsou shodně přijímané všemi vojáky na světě:

- regionální/sociální míra (dimenze) vojáka,
- kulturní životní prostředí vojáka,
- míra osobní charakteristiky vojáka.

Tyto základní dimenze vojáků jsou obsaženy v životě před vojenskou službou. Před službou v armádě jde o prostředí rodiny a školy, které má vliv na mladé lidi (vojáky). Zvyky, ocenění, návyky, obyčeje, víra apod. ve společnosti kde osoba žije, utvářejí kulturní prostředí vojáka. Působení společnosti vytváří míru osobní charakteristiky vojáka. Témata jako inteligence, paměť a tvořivost jsou dány od narození a budou se u každého individua lišit.

2. Rozvojové prvky

V době vojenského výcviku je poznávací oblast zainteresována na získávání a upotřebení informací. Na druhé straně v emoční oblasti je těžiště v osobních postojích, chování (způsobech), vystupování, umění reagovat na situace, cítění a náladách. V psychomotorické oblasti je velmi důležitá úloha vzdělávání, jež plní roli „duševní (mentální) modernizace“ vojáka.

3. Postupové prvky

Obsahuje výcvik, plánovací a hodnotící metody (postupy), které každá země, jednotka používá a rozvíjí. Tyto postupy musí být shodné s reálnými podmínkami (situací), právoplatné, spolehlivé, vědecké, použitelné a naučitelné.

4. Posilující (podpůrné) prvky

Vzdělávání vojáků „myslet moderní cestou“ bývá realizováno rozdílnou formou. Je to velmi obtížné a lze použít rozdílné metody na řešení problému.

Tato vymezení musí dát pozor na účinnou podporu.

- Technologická dimenze*: vojáci by měli být při výcviku obeznámeni s novými technologiemi, musí znát způsob použití zbraňových systémů, nových technologických materiálů a vybavení.
- Vědecko-výzkumná dimenze*.
- Míra fyzických schopností*: výcvik musí být nutně připravován a veden formou skutečného prostředí (realitě přibližujícímu se soudobému válčíšti).
- Míra kvalitního řízení*: při duševním vývojovém procesu, poskytujícím kvalitu a produktivitu, při získávaní začínající a formující se kvalitní dynamiky do budoucnosti, zbavit se hrubých chyb při duševní modernizaci.
- Míra rezervních zdrojů*: za účelem realizace účinného duševního výcvikového procesu, mají být poskytnuty nutné materiální prostředky a použity shodně s požadavky (potřebou). Moderní technologie musí být využívány na nejvyšší úrovni.
- Vedení a řízení*: řídící osoby jsou charakteristickým znakem (prvkem) v době výcvikového procesu. Potřebují nepřetržité zvyšování svého vlastního duševního rozvoje. Velitelé mohou cvičit a připravovat k boji své podřízené jen v tom co poznali sami. Duševní příprava a jejich snaha obstat jsou důležité skutečnosti nejen ve výcviku, ale i v čase boje. Je nutné vzít v úvahu potřebu neustále duševní modernizace profesionálů.
- Materiály*, podporující faktory jako například problém řešení pracovních postupů, zapamatování, proces myšlení apod., mohou být využity za účelem cvičit vojáky dušev-

ním procesům (pochodům). Speciální výcvikové procesy (metody) budou nutné pro technologickou aktualizaci vojáka v budoucnu, a napomohou mu pochopit rozsah jejich změn.

Jedním z problémů se stává navrhovaný systém. Státní vojenský návrhový systém směřuje k obtížnému rozhodování, vyloučení vojáků v čase, kdy jejich výcvik, zkušenosti a dovednosti jsou na nejvyšší úrovni.

Když vybavíme osoby moderními výcvikovými metodami je nutné je motivovat přiměřenými technikami na bojišti. **Motivace na bojišti** je klíčovým prvkem pro duševní modernizaci vojáka. Podstatnou části pro duševní modernizaci je: představivost soudobého boje a vyplývající patřičné zpětné účinky.

Ocitnout se v dělostřelecké palbě na bojišti je děsivá zkušenost pro každého. Dokonce i jedinci, kteří již byli opakovaně v takových situacích, ve skutečnosti nejsou schopni si zvyknout. Je jen málo jedinců, kteří jsou na svůj první ozbrojený střet připraveni.

Voják i když je dobré připravený (vycvičený), nezná předem svou reakci a jak postupovat, vidí-li hlaveň kanónu, nebo ruční zbraně namířené přímo na jeho osobu. Tato situace může při boji v zastavěném prostředí nastat velmi rychle. Přežít tuto situaci může pouze tehdy, pokud umí provést vše správně. Jestliže voják umírá zmaten aniž vystřelí, chybně nebo pozdě odjistí svou zbraň, nezmáčkne spoušť, příčinou jeho smrti může být právě *nedostatek psychické (mentální) připravenosti*. Na druhé straně, když si dokáže povšimnout hrozby a je připraven, může přežít. V soudobých konfliktech v urbanizovaném prostoru výskyt civilistů a nekombatantů na bojišti vyžaduje od vojáka všímat si hrozby a vyhodnotit je správně. Musí dokonale poznat technologie které má k dispozici, jejich účinnou sílu a možnosti, musí být schopen je použít, poznat obranné metody účinků na podobné systémy a absolutně si musí důvěřovat a věřit ve vítězství. Chybí-li mu vůle k přežití a víra ve vítězství, voják nemá šanci přežít. Zde musí sehrávat hlavní roli velitelé a jejich psychická „modernizace“.

Charakteristika velitele (řídícího) je velmi závažná, nemění se po staletí. Služba v armádě je pouze zaměstnání (činnost) a právě velitelé mohou přikazovat lidem umřít. Jestliže nemůžeme vojáky motivovat k pochopení vojenské služby, znamená to, že je pouze posíláme na smrt. To je také důvod proč je také důležitá psychická modernizace velitele (řídícího). Technologický vývoj současnosti vytváří tlak na „obranný mechanismus“. Zvláště v městských bojích je role velitelů na nízkých stupních den ode dne významnější.

Ve vztahu k psychické modernizaci dnešních vojenských profesionálů zůstává mnoho restů v přípravě na reálnou bojovou činnost.

Bojový výkon a bojový stres

Následky bojového stresu, bojový výkon vojáků, různě závisejí na jejich bojových zkušenostech:

- a) Mladý voják (poprvé v boji).** V době, kdy jsou vojáci poprvé nasazeni do boje, jejich bojový výkon je zpravidla nižší, než byl v období přípravy na boj. Nováček (začátečník) je také v poměrně vysokém nebezpečí (možnosti) být zraněn nebo i usmrcen. Jeho dovednosti se však v příštích týdnech postupně zdokonalují a je tak dobrý, jak jen může být (například rozeznat zvláštní zvuky letících dělostřeleckých a minometních střel – granátů apod.). Velkou roli sehrává nedostatek zkušeností s prevencí, jak

identifikovat a samostatně reagovat na hrozící nebezpečí. Extrémní stres paralyzuje schopnost aplikovat to, co se naučili během výcviku. Jejich bezmocnost (neschopnost) se stává také příčinou strachu a vyčerpanosti a hlavně zvyšuje možnost zranění. Pod palbou nepřítele mladí vojáci zažívají intenzívní úzkost (obavu, strach), období zděšení. Právě těmto skutečnostem lze předejít houževnatým (tvrdým) realistickým výcvikem, zvláště bojovým drilem ve vysokém stresu. Nesprávné chování při stresu přímo souvisí se špatně vedeným výcvikem.

- b) Zkušený veterán.** Pokud se voják nestal obětí při prvním nasazení do boje, v budoucnu se jeho bojové schopnosti budou rychle zdokonalovat po dobu dalších několika dnů. Zkušený voják získává odvahu, smělost, důvěru ve své schopnosti, kamarády, spolu-bojovníky a velitele. Pro něj stupeň obavy, úzkosti je ve většině případů v očekávání. Reaguje automaticky a výběrově na skutečně nebezpečné zvuky a podněty z bojiště, okamžitě dosahuje stadia odolnosti a je pozoruhodně klidný a soustředěný na svoji činnost. Zkušený veterán má vypěstovanou značnou schopnost vzchopit se po boji a zbavit se úzkosti (stresu). Nějaký pokles však ve středních stupních přesto zůstává při plnění služby účinnější (viz graf na str. 71).
- c) Příliš stresovaný veterán (duševně přetížený veterán).** V situaci kdy jednotky utrpí mnoho ztrát a šance na přežití vleklých bojů je mizivá, zkušení vojáci začnou bojový výkon snižovat (v některých případech i odmítat). Tato situace může nastat po 14-21 dnech narůstajícího boje, nebo také už za několik dnů po extrémně těžkých ztrátách. Přepjatý veterán se stává opatrnějším, ztrácí iniciativu a pravděpodobně i rozhodnost rychle reagovat. Pocit úzkosti a stres přerostl v duševní zmatek a znásobuje pochyby, šance na přežití (příliš mnoho jeho přátel bylo zabito – pozvolna, časem nebo rychle). Pod takovým stresem duševně přetížený voják cítí, že jeho vlastní schopnosti upadají a může být jen otázkou času, kdy bude také on zabit nebo zmrzačen. Jestliže voják nemá možnost redukovat stupeň vzrušení, znovu získat naději, začne brzy selhávat ve svých činnostech (viz graf).

Zhoršení bojových dovedností

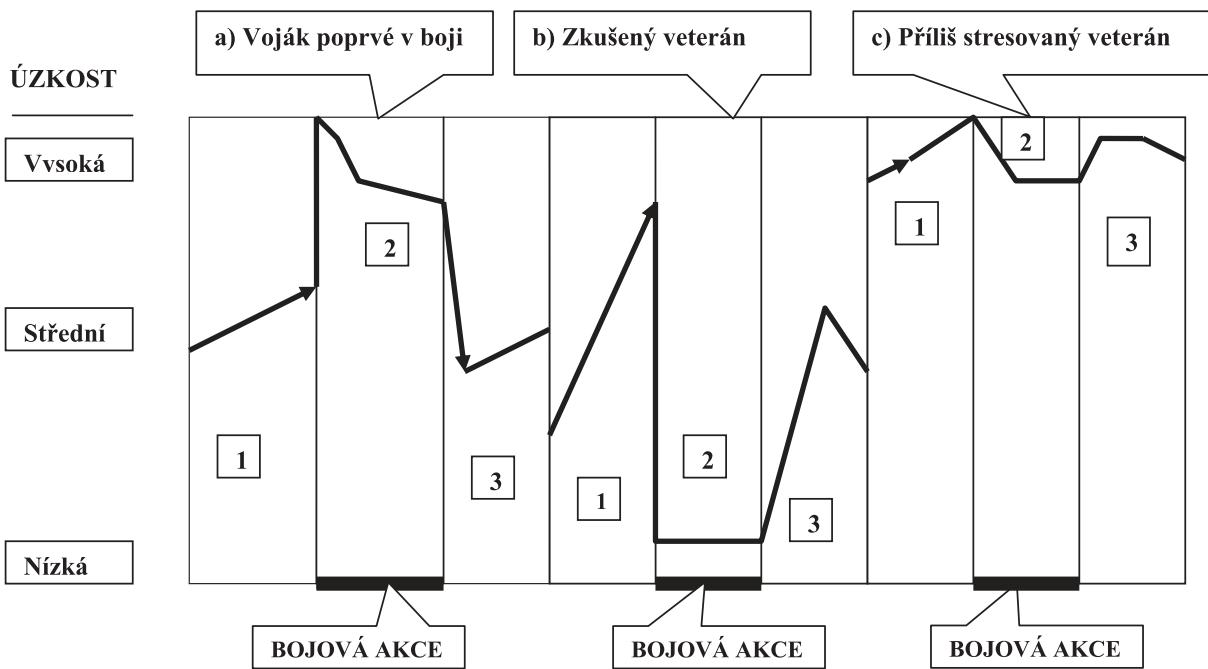
Jak rychle se výkonnost vojáka zhoršuje bude obvykle záviset od počtu raněných a jak blízko k nim byl voják k nim (jak psychicky, tak citově). Obojí může být zpomalenou nebo urychlenou schopností velitelů vést jednotku, scénářem a ocitnutím se tváří v tvář faktorům (činitelům).

Obnova bojových schopností

Odpočinek a regenerace, pokud možno společně s ostatními vojáky v jednotce, mohou v podstatě obnovit bojové dovednosti. Odpočinek může také vyvolat úzkost a strach podobně jako u zkušených veteránů. Regenerace může být provedena se zdravotnickou pomocí a kontrolou bojového stresu (duševního zdraví osob, zdravotní regenerace nebo obnovení dovedností).

Reakce chování bojového stresu

Pozitivní (příznivé) chování bojového stresu, včetně zvýšení bdělosti, síly (stability), odolnosti snášet utrpení a nepohodlí, reagovat na záchrat stresu, stadium odporu mohou vyvolat správné naladění. Příznivé chování bojového stresu včetně silného

a) voják poprvé v boji

- střední předbojová úzkost, strach: plný úzkosti kvůli neznámu
- vysoký strach z boje: problém, starostí dělá činnost, cítí se nekompetentní
- rychlá úleva, že je naživu

b) zkušený veterán

- střední, vysoká předbojová úzkost, strach neklid zná riziko
- nízká obava, strach v boji: koncentrace na pracovní schopnosti
- odrazit úzkost, strach: odrazit úzkost, strach dívá se zpět, vidí blízké, skrytá volání

c) příliš stresovaný veterán

- vysoká předbojová úzkost, strach: obava, strach z nebezpečí
- vysoká obava z boje: neschopnost kontrolovat stres, uvědomování si rizika
- vysoká zpětná reakce: zaujatý blízkými hlasy a pocit viny, že ostatní byli zabiti

Graf: Stupně intenzity, strachu, úzkosti a stresu v boji

osobního propojení mezi bojujícími vojáky, chlouba a samopoznání, které jsou rozvíjeny společně s bojovou historií jednotek a plněnými úkoly, mají společného ducha. Tato společná forma jednotky, soudržnost (provázanost) a vazba sil, drží vojáky pospolu při plnění úkolů v případě nebezpečí a krveprolití. Konečné stadium pozitivního chování bojového stresu jsou činy extrémní statečnosti (odvahy) a činnost zahrnující téměř neuvěřitelnou sílu. Mohou dokonce znamenat promyšlené vlastní oběti. Pozitivní vliv bojového stresu může být vhodně ovlivněn důkladným vojenským výcvikem (dril), odborným způsobem personální politiky a dobrým velením. Výsledkem je chování (reakce), které je odměněno pochvalou a snad i medailí za individuální statečnost anebo pochvalou jednotky.

☐ Bojová vyčerpanost

Bojová vyčerpanost se také nazývá „zpětné působení na bojový stres“ nebo bojová únava. Reakce bojového vyčerpání, které jsou uváděny na vrcholu, doprovází zpravidla exelentní bojová výkonnost a nalézáme je často v hrdinech (hrdinství). Jde o normální společné znaky bojové vyčerpanosti. Následují jsou uvedeny v sestupném

sledu jako důkaz postupně dalších, skutečných nebo varujících znaků. Varující znaky zasluhují okamžitou pozornost velitelů, zdravotníků nebo kamarádů (kteří jsou na blízku), aby bylo zabráněno možnému ublížení vojákům nebo ostatním nacházejícím se v okolí, a tak bylo zabezpečeno pokračování plnění bojových úkolů. Varovné znaky nejsou nutně míněny tak, že vojáci musí být zbaveni služby nebo evakuováni, pokud dokáží reagovat rychle a konat svou činnost. Jestliže symptomy bojové únavy přetrvávají a činí vojáky neschopné plnit spolehlivě službu, zdravotní léčebná zařízení, tak jako odsunová třídící střediska a specializované týmy na kontrolu bojového stresu, mohou poskytovat obnovující léčbu. V těchto případech, kdy voják je postižen bojovou vyčerpaností, je okamžitá léčba poskytnuta v blízkosti vojenských jednotek nejlepší možností pro návrat do služby.

Špatné chování při stresu

Nesprávné chování při stresu přímo souvisí se špatným výcvikem a nedisciplinovanými vojáky. Lze dokonce zaznamenat i případy, kdy se vojáci chovají hrdinsky i pod extrémním bojovým stresem. Špatnému chování při stresu lze předejít kontrolními opatřeními proti stresu. V okamžiku nesprávného počinání musí následovat potrestání, aby nedocházelo k dalšímu narušování disciplíny.

Špatné řízení chování při bojovém stresu

Špatné chování při stresu je více pravděpodobné, častěji se vyskytuje u jednotek s nedostatečnou morálkou nebo v jednotkách, kde existují problémy. Opakované špatné chování při stresu může být výsledkem napětí a rostoucí únavy v jednotkách. Existence těchto problémů by mělo být varováním, a tak předcházet těžké bojové vyčerpanosti a ztrátám, před nasazením jednotek do boje.

Některé názorné příklady neřízeného chování při stresu

- volba nebrát zajatce (fanatismus),*
- zabíjení nepřátelských vězňů,*
- znetvoření mrtvol nepřítele.*

Tyto praktiky byly často prováděny civilizovanými národy a posuzovány jako porušování zákonů pozemního vedení války, ale i v současnosti se s nimi setkáváme v některých regionech světa. Jsou to praktiky jako sběr skalpů (kůží z hlavy), uší, zlatých zubů, zanechávání záměrně znetvořených těl (zvláště obličeje a genitálií), které při jejich nalezení vyvolávají vzrůstající rozhořčení. Plenění nebo loupení mrtvých těl je samozřejmě válečná kriminalita.

Mučení vězňů s použitím krajní síly a brutality a zabíjení zvířat

V souladu se zákony vedení války je trýznění válečná kriminalita a je přísně zakázána. Ve skutečnosti se ovšem v některých případech praktikuje a současně ospravedlňuje nutnost při získávání informací sloužících k záchraně životů přátel, zabezpečení vítězství nebo zastrašení protivníka zvláště v protipovstaleckých scénářích.

Je obtížné a frustrující dodržovat pravidla činnosti (ROE - Rules of Engagement) pro vojáky, kteří nikdy nestříleli na civilisty a nebojovali v civilních prostorech. Dospod vedli palbu s odstupem, odvetnou na určeného nepřítele, pokud byl objeven. V situ-

aci, kdy nepřítel záměrně využívá civilních prostorů jako azylu (útočiště) se civilisté ocitají uvnitř, obklopeni nepřítelem. Velitelé musí dbát na udržení palební disciplíny, aby nedocházelo ke zbytečnému ničení domů civilního obyvatelstva popř. jejich bití a napadání bez rozdílu. Musí posilovat pocit síly vlastní jednotky, identity (právní subjektivity) a soudržnosti, aktivně povzbuzovat a odměňovat správné chování. Dalším příkladem krajní síly a brutality je také bezdůvodné zabíjení zvířat.

□ *Drancování, loupení a znásilňování*

Lze charakterizovat jako nesprávné chování při stresu, ačkoliv je mohou také páchat vojáci antisociální úrovně (protispoločenských norem) nebo osobitých rysů a nebojových projevů. Mohou mít nepříznivý dopad u skupiny vojáků, kteří nemají zkušenosti a přežili pouze malý bojový stres. Drancování a znásilňování v dobytých obléhaných městech, které se nechtěla vzdát dříve než budou dobyta útokem, je přijatý zvyk (obyčej). V současnosti toto jednání není akceptovatelné a jde o porušování zákonitostí vedení pozemní války dle mezinárodního humanitárního práva. Přetížení zkušení vojáci se domnívají, že vlastně mají nárok na sbírání suvenýrů, rabování, plenění a dokonce i znásilňování nebojovníků nepřítele. Mají za to, že je to spravedlivé, když tolik vytrpěli, riskovali a ztratili. Zde je míra odpovědnosti jednotlivých velitelů nastavit požadavek vysoké normy, etické role pro jednotku.

□ *Zabíjení nebojovníků (noncombatants)*

Některé incidenty masových poprav civilistů jsou činy promyšleného postupu (taktiky) a jsou mimo rámec dialogu (rozpravy). Tato špatná jednání při stresu jsou pravděpodobná zvláště u partyzánského způsobu vedení války kdy některí, zdánlivě nebojovníci jako ženy a děti, jsou ve skutečnosti neuniformovaní bojující.

Špatné chování při stresu může také nastat v případech, když se stanou podezřelými sympatie nebojujících civilistů, vojenští kamarádi (spolubojovníci) byli zabiti a zmrzačeni minami a výbušnými nástrahami, kterým se oni sami vyhýbají. Příkladem zabíjení civilistů nebo zuřivých útoků působením stresu, je ve skutečnosti duševně přetížená lidská bytost s nabitou nebezpečnou zbraní.

Prchlivý, rozhněvaný, frustrovaný voják, právě vidí impulzivně střílejícího kamaráda do houfu dětí, které napájejí buvoli, střílí venkovany, kteří ho pouze upozorňují (v cizím jazyce), že pošlapal jejich zeleninovou zahrádku.

□ *Vzdalování se od jednotky bez svolení, nebo zběhnutí*

Nepřítomnost u jednotky bez svolení nebo dezerce jsou důvody neřízeného chování při stresu. Nepřítomnost nebo svévolné opuštění mohou být jistým druhem bojové vyčerpanosti, která může v krajním případě vyvrcholit ztrátou paměti s krátkodobým transem nebo šílenstvím.

□ *Odmítnutí poslušnosti a rozkazu*

Voják, jehož chování ovlivnil stres, po zralé úvaze (vědomě) odmítne poslušnost a rozkaz v boji. Od velitelů se očekává udržet jednotky informované jak o situaci, tak rozhodnutích (závěrech a cílech). Schopní velitelé se nebojí dát svým podřízeným více možností vyjádřit svá znepokojení o rozkazech (záměrech), které oni pokládají za nerozumné a vyslechnout jejich nové návrhy ke splnění cílů. Jakmile však je rozkaz nařízen, pak jakékoli bojové odepření platného rozkazu bude trestně stihatelné.

□ *Vyhrožování zabítím nebo zabítí velitele jednotky či jiných vojáků*

□ *Simulace (předstírání) nemoci*

Simulanti jsou ti vojáci, kteří ve snaze vyhnout se služby, vědomě a svéhlavě předstírají nemoc, fyzickou slabost, mentální selhání paměti nebo vyšinutost včetně bojové vyčerpanosti. Jejich návrat do jednotky musí být konzultován i v případě, že trpí bojovým stresem. Problém je, jak rozseznat simulování od fyzické poruchy činnosti, ztráty paměti, extrémní bolesti, nezpůsobilosti a druhu bojové vyčerpanosti. Hranice mezi simulací jako nezřízeném chování při stresu a bojové vyčerpanosti, může být „šedým“ prostorem, prolínajícím se u toho samého vojáka.

Další forma simulace je vyhrožování sebevraždou s cílem uniknout od nechtěné služby. Zde je problém odlišit simulování od pravdivé deprese, sníženého podnětu kontroly způsobeného stresem či bojovou únavou, kdy riziko smrti nebo dalšího pokusu sebevraždy je velmi reálné.

□ *Sebeporanění, působení si bolesti*

Takto postižený voják (působící si sám bolest) vyžaduje disciplinární řízení, tak jako i lékařské ošetření. Typickými příklady jsou postřelení nebo bodnutí se do nohy nebo nedominantní ruky. Více vynalézavé jsou případy házení ručního granátu přes dveře tak, že jedna ruka je držena venku s nadějí, že bude zasažena úlomky (střepinami) granátu.

□ *Zneužívání drog a alkoholu*

Faktory, které zvyšují neřízené chování při stresu

Především půjde o stav nečinnosti, jednotvárnou službu, plané poplachy o přítomnosti bojových látek s ochromujícím účinkem na nervovou soustavu; kombinace napětí s chronickou frustrací mohou vést k použití atropinu. Atropin může způsobit problém s viděním, s rozpoznáváním a výkonnost je snížená i když bojová látka není přítomná.

Při odsunu (ústupu) z bojiště se hlásí ve sběrných zdravotnických střediscích bojem a stresem vyčerpaní vojáci a stávají se pacienty. Jiní stresovaní vojáci záměrně dezertují nebo se vzdávají nepříteli. Může docházet k drancování znásilňování, vraždění a jiným kriminálním činnostem, braných jako odvětná opatření (kompenzace). Jde o spuštění bloku stresu ustupujících jednotek nebo v případě kdy civilisté přestávají být přátelští. Velitelé naopak nesmí ztratit kontrolu při ústupu a musí působit aktivně proti taktice „spálené země“.

Další příklady faktorů, které zvyšují neřízené chování při stresu:

- *rasové (národnostní) a etnické napětí*, které se může vyskytnout mezi civilisty a vojenským personálem,
- *selhání (nedostatek) předpokládané podpory, nedostatečné doplňování zásob, zdravotnické podpory a evakuace*,
- *značné osobní vzrušení, nedostatek soudržnosti (provázanosti) jednotky* zvláště na vertikálním propojení mezi velitelem a jednotkami, ztráta důvěry ve velitele, v podpůrné a spojenecké jednotky, ve vybavení a výstroji ve srovnání s nepřítelem,
- *všeobecné nepřátelství doma pro válku*, nedostatek porozumění či důvěry v úsilí ve spravedlnost,
- *nedostatečně věrohodný plán na ochranu civilního obyvatelstva (rodin)* na bojišti: buď jejich evakuace, nebo udržet je v bezpečí v souladu se spolehlivým vedením (úřady).

Faktory, které brání proti neřízenému chování při stresu

- **Vysoká soudržnost jednotek** – prezentovat vazbu (odpovědnost) vojáků všech hodností sobě navzájem a sílu jejich ochoty, dobré vůle bojovat, obětovat osobní bezpečí. To je výsledek propojení vojáků mezi sebou a spojení mezi veliteli a podřízenými. Soudržnost vyžaduje silná pouta a vzájemný respekt, důvěru, spolehnutí a porozumění uvnitř jednotek. V organizacích s vysokou provázaností, společná identita nedovoluje zneužívat skutečnosti a zdůrazňuje dodržování zákonů vedení pozemní války.
- **Houževnatý, reálný výcvik** – poskytne rezilenci včetně spolehlivého zachování pravidel činnosti (ROE – Rules of Engagement) a podporuje zákon vedení pozemní války. Houževnatý výcvik je účinný tehdy, pokud se velitelé a vojáci vzájemně poznávají a připravují jako tým v reálných, namáhavých podmínkách pro bojový stres.
- Velitelé jednotek, zdravotnický personál a kaplan jsou cvičeni tak, aby byli schopni **rozeznat bojovou vyčerpanost** a okamžitě varovat o příznacích neřízeného chování nadřízené.
- Jednotky jsou vyváděny z boje pravidelně k **odpočinku, obnově** (přeorganizování, když je to nutné) a doplnění nových náhradníků, kteří přijeli a jsou zařazovány do soudržných týmů.
- Velitelé prezentují **způsobilost, kuráž, nestrannost a odpovědnost**. Dbají na lidský přístup k vojákům a vytvářejí podmínky pro jejich fyzickou, mentální a duševní pohodu, tak jak to dovoluje taktická situace.
- Velitelé udržují jednotky **informované o cílech, operacích a válce** (včetně psychologických operací, diplomacie, politických a morálních cílech). Zaměřují se na hodnocení situace a zvládání nálad vedoucích k neřízenému chování (vlivem stresu).

Závěry

K tomu, aby bylo možné vést úspěšně operace (boje) v urbanizovaném prostředí, je nutné provádět samostatně zaměřená školení, cvičení v dovednostech specifických činností a výcvik v reálných podmínkách (realistických okolnostech urbanizovaného prostoru). Navíc příprava velitelů musí být jednoznačně soustředěna na dovednosti velitelů čet a družstev (obsluh).

Při vedení operací (bojů) v urbanizovaném prostoru je převážně používáno centralizované plánování a jejich decentralizované provedení. Rozhodnutí velitelů čet, družstev, osádek a obsluh zbraňových systémů nebo i obyčejného vojáka jednotky – je přežít.

Vojáci musí být na tuto atmosféru plnou bojového stresu (smrtelný boj) připravováni nejen fyzicky, ale také po mentální (duševní) stránce. Zvláště v podmínkách protiteroristických nebo stabilizačních a podpůrných operací může v urbanizovaném terénu velmi snadno dojít ke změnám na vysoce intenzivní prostředí. Tato situace závažně zvyšuje bojový stres. Pro snížení jeho negativních účinků je velmi důležitá soudržnost jednotky. Vojáci, kteří znají důvody pobytu na bojišti, jsou více odhodlání překonat bojový stres.

Organizace do skupin pomáhá vojákům adaptovat se a předcházet pocitům osamělosti. Vhodnou formou k překonávání stresu v době konfliktu je zařazení nováčků do jednotky společně se zkušenými vojáky. Naopak morálku snižuje dlouhé trvání operací, vysoký počet ztrát a raněných, neznalost a neurčitelnost situace nepřítele. V důsledku fyzické a duševní únavy narůstá počet zbraňových nehod a sebeporanění. Pokud je operace stále prodlužována

(v neomezeném čase) velitelé musí plánovat období odpočinku, pravidelně střídat úkoly pro vojáky, udržovat životní podmínky a hygienické prostředí. Život ve stanech nebo na odkrytém terénu po dlouhou dobu, nedostatek topných nebo chladících systémů a možnosti osobní hygieny (především teplá voda a sprchování), problémy vojenské logistiky (zabezpečovacího systému) snižuje u jednotky morálku, fyzickou a psychickou odolnost snášet utrpení.

Za zmínku stojí hlášení americké armády prostřednictvím poradního týmu pro duševní zdraví (MHAT - Mental Health Advisory Team) o přehledu výsledků duševního zdraví vojáků v Iráku. Vůbec poprvé průzkum duševního zdraví v bojové oblasti poukázal na pravdivé skutečnosti, že vojáci v Iráku trpěli nízkou morálkou, vysokým stresem a slabinami ve vojenském podpůrném systému. Více než polovina dotazovaných vojáků potvrdila, že zdravotníci neměli dostatečné zásoby léků na spaní a proti depresím. Kromě toho neabsolvovali předválečný výcvik v bojovém stresu a více než polovina vůbec nevěděla o pomoci (podpoře) – předpisu kontroly vojenského bojového stresu.

Mezi 756 vojáky 52 % řeklo, že jejich **osobní morálka byla nízká až velmi nízká**, 72 % konstatovalo to samé i o morálce jednotek. Soudržnost jednotek byla také charakterizována jako nízká. I když jde o nepřesné míry duševního zdraví, hlavní vojenský funkcionář uvedl, že morálka je jeden z možných faktorů přispívajících k páchaní sebevražd v Iráku.

Vojáci uvedli, že životní podmínky v Iráku byly kruté. Průzkum odhalil, že nejvíce běžných bojových stresů způsobilo nalézání mrtvých zmrzačených lidských těl. Bojový stres dopadající bez rozdílu na všechny vojáky způsobovalo přesouvání termínů jednotlivých akcí, dlouhodobé rozmístění jednotek, nedostatek soukromí a odloučení od rodin. Docházelo k sebevraždám (v posledním roce 23 vojáků) vlastní zbraní. Jsou případy, kdy dochází k sebevraždám až po návratu domů.

V závěru lze uvést příklad o nezodpovědnosti některých armád, kdy byly do misí posílány děti. Jak přiznal tajemník ministra obrany Adam Ingram, armáda Spojeného království Velké Británie nasazovala do Iráku do roku 2005 nezletilé vojáky. Celkem se jednalo o jedenáct chlapců a čtyři dívky. Lze jen konstatovat, že -náctiletí nejsou v žádném případě psychicky připraveni na množství násilí, které lze vidět v dnešním Iráku.

Je známo, že tyto případy se netýkají pouze Velké Británie. Postupně podobné skutečnosti přiznává i ruská armáda v konfliktech Afghánistánu, Čečensku. Nekontrolovatelný stav je i v afrických státech, kde se hranice věku bojujících dětí pohybuje kolem 15 let. Týká se především různých vzbouřeneckých skupin, partyzánských bojůvek, samozvaných armád apod.

Vedení operací v urbanizovaných prostorech bude nadále narůstat. Jednotky, které budou bojovat v zastavěných prostorech, musí být proto kromě jiného připravovány fyzicky a duševně právě pro složitost a specifické faktory tohoto druhu válčiště. Především je nutné brát v úvahu účinky bojů v zastavěných prostorech na mladé vojáky a velitele. Předválečný výcvik v bojovém stresu je velmi důležitý.

Použitá literatura:

- [1] KOSTÍK, C. *Psychická regulace chování v boji*. Praha: Naše vojsko, nakladatelství a distribuce knih, 1989. 200 s.
- [2] Poznátky z vystoupení delegátů konference pracovní skupiny NATO (WG NATO FIBUA/ MOUT) 2003-2006.